SHAXS TARBIYASIDA MULOQOT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHGA YO‘NALTIRILGAN PEDAGOGIK KONTENTLARNI ISHLAB CHIQISH MEXANIZMLARI

Sanjarbek Shotemirov
Termiz davlat pedagogika instituti Pedagogika kafedrasi v/b, dotsenti, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).
https://doi.org/10.5281/zenodo.23523119

Annotatsiya. *Mazkur maqolada shaxs tarbiyasida muloqot madaniyatini shakllantirishga yo‘naltirilgan pedagogik kontentlarni ishlab chiqish mexanizmlari tahlil qilinadi. Muloqot madaniyatining mazmuni, uning o‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishidagi o‘rni hamda raqamli ta’lim muhitidagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, kontent maqsadini belgilash, mazmunini yosh va psixologik xususiyatlarga muvofiq tanlash, interaktiv topshiriqlar va vaziyatli mashqlardan foydalanish, axborot xavfsizligini ta’minlash hamda tarbiyaviy natijalarni baholash masalalari ko‘rib chiqiladi. Pedagogik kontentlardan maqsadli foydalanish o‘quvchilarda tinglash, fikrni asoslash, boshqalarga hurmat va nizolarni madaniyatli hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirish vositasi sifatida asoslanadi.*

Kalit so‘zlar: *muloqot madaniyati, pedagogik kontent, shaxs tarbiyasi, raqamli ta’lim muhiti, kommunikativ kompetensiya, axloqiy tarbiya, interaktiv topshiriqlar, vaziyatli mashqlar, faol tinglash, nizolarni hal etish, axborot xavfsizligi, tarbiyaviy natijalar.*

Аннотация. *В статье анализируются механизмы разработки педагогического контента, направленного на формирование культуры общения в процессе воспитания личности. Раскрываются содержание культуры общения, её значение для личностного и социального развития учащихся, а также особенности её формирования в цифровой образовательной среде. Рассматриваются определение воспитательных целей, отбор материалов с учётом возраста и психологических особенностей обучающихся, использование интерактивных заданий и ситуационных упражнений, обеспечение информационной безопасности и оценка воспитательных результатов. Обосновывается, что целенаправленное применение педагогического контента способствует развитию навыков слушания, аргументации собственной позиции, уважительного отношения к другим и конструктивного разрешения конфликтов в образовательном процессе.*

Ключевые слова: *культура общения, педагогический контент, воспитание личности, цифровая образовательная среда, коммуникативная компетентность, нравственное воспитание, интерактивные задания, ситуационные упражнения, активное слушание, разрешение конфликтов, информационная безопасность, воспитательные результаты.*

Abstract. *This article examines mechanisms for developing pedagogical content to foster communication culture in personal education. It outlines the concept’s meaning, its importance for students’ personal and social development, and its formation in digital learning environments. It discusses setting educational objectives, selecting materials suited to learners’ age and psychological characteristics, using interactive tasks and situational exercises, ensuring information safety, and assessing educational outcomes. The article argues that purposeful pedagogical content can develop students’ listening, reasoned expression, respect for others, and constructive conflict-resolution skills.*

Keywords: *communication culture, pedagogical content, personal development, digital learning environment, communicative competence, moral education, interactive tasks, situational exercises, active listening, conflict resolution, information safety, educational outcomes.*

KIRISH. Bugungi kunda jamiyatda kechayotgan ijtimoiy va raqamli transformatsiya ta’lim jarayonida o‘quvchilarning nafaqat bilim va ko‘nikmalarini, balki muloqot madaniyatini ham rivojlantirishni taqozo etmoqda. Muloqot madaniyati shaxsning o‘z fikrini aniq va odob doirasida ifodalashi, suhbatdoshni tinglashi, boshqalarning qarashlariga hurmat bilan munosabatda bo‘lishi hamda ijtimoiy munosabatlarda mas’uliyatni namoyon etishida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan, pedagogik kontentlarni ishlab chiqishda tarbiyaviy maqsadlarni raqamli vositalar imkoniyatlari bilan uyg‘unlashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonunida ta’lim sohasidagi munosabatlarni tartibga solish, ta’lim sifati va uni tashkil etish bilan bog‘liq huquqiy asoslar belgilangan [1]. Mazkur normativ asos ta’lim mazmunini takomillashtirish, zamonaviy pedagogik yondashuvlarni qo‘llash va o‘quvchilarning shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga qaratilgan faoliyatni tashkil etish uchun muhim ahamiyatga ega. UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan media va axborot savodxonligiga oid o‘quv materiallarida ham raqamli platformalardagi muloqot xususiyatlarini anglash, muloqot shakllarini tahlil qilish va ulardan ongli foydalanish masalalariga e’tibor qaratilgan [2].

Raqamli muhitda muloqot madaniyatini shakllantirish imkoniyatlari bilan birga, muayyan pedagogik va axloqiy muammolar ham yuzaga keladi. Xususan, kiberbulling, haqoratli ifodalar, noto‘g‘ri axborot tarqalishi va boshqalarning shaxsiy chegaralariga rioya qilmaslik holatlari raqamli muloqot mazmuniga alohida e’tibor qaratishni talab qiladi. UNICEFning raqamli ta’limda bolalarni himoya qilishga oid materiallarida raqamli texnologiyalardan foydalanish jarayonida mavjud xavflarni hisobga olish va ta’lim oluvchilar xavfsizligini ta’minlash zarurligi ta’kidlangan [3].

Shu sababli shaxs tarbiyasida muloqot madaniyatini shakllantirishga yo‘naltirilgan pedagogik kontentlarni ishlab chiqishning maqsadi, mazmuni, metodik yondashuvlari va texnologik mexanizmlarini ilmiy asosda belgilash muhimdir. Bunday kontentlar videodarslar, vaziyatli topshiriqlar, interaktiv ssenariylar, audio materiallar hamda muammoli muloqot holatlarini tahlil qilishga yo‘naltirilgan mashqlarni qamrab olishi mumkin. Mazkur maqolaning maqsadi muloqot madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik kontentlarni ishlab chiqish mexanizmlarini aniqlash va ularni ta’lim-tarbiya amaliyotida qo‘llashning pedagogik asoslarini yoritishdan iborat.

ASOSIY QISM. Shaxs tarbiyasida muloqot madaniyatini shakllantirishga yo‘naltirilgan pedagogik kontentlarni ishlab chiqish o‘zaro bog‘liq pedagogik, metodik va texnologik jarayonlarni qamrab oladi. Ushbu jarayonda kontentning maqsadi, mazmuni, shakli va undan kutiladigan tarbiyaviy natijalar o‘zaro muvofiqlashtirilishi lozim. Muloqot madaniyati o‘quvchining fikrini odob bilan

ifodalashi, suhbatdoshni tinglashi, turli qarashlarga hurmat ko‘rsatishi va kelishmovchiliklarni madaniyatli hal etishida namoyon bo‘ladi. Shu bois pedagogik kontentlar faqat nazariy ma’lumotlarni yetkazish bilan cheklanmay, o‘quvchilarning amaliy muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qilishi zarur.

Pedagogik kontentlarni ishlab chiqishning dastlabki mexanizmi tarbiyaviy maqsad va vazifalarni aniqlashdan iborat. Bunda o‘quvchilarda rivojlantirilishi lozim bo‘lgan kommunikativ ko‘nikmalar, axloqiy munosabatlar va xulq-atvor mezonlari belgilanadi. Kontent mazmunini tanlashda o‘quvchilarning yoshi, psixologik xususiyatlari, ijtimoiy tajribasi hamda raqamli vositalardan foydalanish imkoniyatlari hisobga olinadi. UNESCOning raqamli davrda fuqarolik ta’limiga oid metodik ko‘rsatmalarida ham bilim, qadriyat, ko‘nikma va munosabatlarni uyg‘un rivojlantirishga e’tibor qaratiladi [2]. Bu yondashuv pedagogik kontentning axborot berish bilan bir qatorda tarbiyaviy vazifani bajarishini ta’minlashga xizmat qiladi.

Kontentning samaradorligi uning mazmuni va taqdim etilish shakliga ham bog‘liq. Jumladan, videodarslar, podkastlar, interaktiv topshiriqlar, vaziyatli mashqlar va raqamli hikoyalar orqali muloqotning turli holatlarini yoritish mumkin. Masalan, o‘quvchilarga suhbatdoshning fikrini bo‘lmaslik, bahs davomida dalillarga tayanish, murosaga kelish yoki raqamli yozishmalarda hurmat me’yorlariga rioya qilish bilan bog‘liq vaziyatlar taqdim etiladi. O‘quvchi vaziyatni tahlil qilib, muqobil xatti-harakatlarni taqqoslaydi va o‘z tanlovini asoslaydi. Bunday topshiriqlar muloqot qoidalarini shunchaki yodlashdan ko‘ra, ularni kundalik munosabatlarda qo‘llashga yo‘naltiriladi.

Raqamli kontentlarni loyihalashda texnologik va metodik uyg‘unlik ham muhimdir. Matn, ovoz, tasvir va animatsiyadan maqsadga muvofiq foydalanish mazmunni tushunarli yetkazishga yordam beradi. Shu bilan birga, interaktiv elementlar o‘quvchining faol ishtirokini, mustaqil fikrlashini va o‘z xatti-harakatlarini baholashini rag‘batlantirishi lozim. Yevropa Kengashining raqamli fuqarolik ta’limiga oid yondashuvi raqamli muloqot, axloq va empatiya, huquq hamda mas’uliyatni o‘zaro bog‘liq kompetensiyalar sifatida ko‘rib chiqadi [3]. Demak, kontentda yuzma-yuz muloqot qoidalari bilan bir qatorda onlayn muloqot madaniyati ham yoritilishi zarur.

Pedagogik kontentlarni ishlab chiqishda axborot xavfsizligi va o‘quvchilarning psixologik himoyasini ta’minlash ham zarur. UNICEF materiallarida raqamli ta’lim vositalaridan foydalanishda bolalarni kiberbulling, zararli mazmun va boshqa ehtimoliy xavflardan himoya qilish muhimligi ta’kidlanadi [4]. Shu sababli kontentlarda haqoratli muomala, kamsitish va nizoli vaziyatlar yosh xususiyatlariga mos yoritilishi, ularni muhokama qilishda esa o‘quvchilarning sha’ni va shaxsiy daxlsizligi hurmat qilinishi kerak. Bu talablar pedagogik kontentning tarbiyaviy maqsadiga muvofiq va xavfsiz qo‘llanilishini ta’minlaydi.

Kontentni ishlab chiqishning yakuniy mexanizmi uning tarbiyaviy samaradorligini baholash bilan bog‘liq. Baholashda o‘quvchilarning suhbatdoshni tinglashi, fikrini asoslab berishi, boshqalarning qarashlarini hurmat qilishi va nizoli vaziyatlarda maqbul yechim tanlashi kabi ko‘rsatkichlarga e’tibor qaratiladi. Buning uchun vaziyatli topshiriqlar, kuzatish, o‘z-o‘zini baholash va refleksiv savollardan foydalanish mumkin. Shunday qilib, pedagogik kontentlarni maqsadli loyihalash, interaktiv shaklda taqdim etish, xavfsiz foydalanish va natijalarini baholash shaxs tarbiyasida muloqot madaniyatini rivojlantirishning o‘zaro bog‘liq mexanizmlarini tashkil etadi.

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, shaxs tarbiyasida muloqot madaniyatini shakllantirishga yo‘naltirilgan pedagogik kontentlarni ishlab chiqish izchil, maqsadli va ilmiy asoslangan yondashuvni talab etadi. Bunda kontentning tarbiyaviy maqsadi, o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlari, raqamli muhit talablari hamda axborot xavfsizligi birgalikda hisobga olinishi lozim. Videodarslar, podkastlar, vaziyatli topshiriqlar va interaktiv mashqlar orqali tinglash, fikrni asoslash, boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo‘lish va nizolarni madaniyatli hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirish mumkin. Kontent samaradorligini muntazam baholash esa ta’lim-tarbiya jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi. Shu tariqa, pedagogik kontentlar o‘quvchilarning muloqot madaniyati va ijtimoiy mas’uliyatini rivojlantirishning muhim vositasiga aylanadi. Ularni amaliyotga joriy etish pedagog va o‘quvchi hamkorligini ta’lim jarayonida samarali mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni. — URL: https://lex.uz/docs/5013007 (murojaat sanasi: 18.10.2026).
2. UNESCO. Global Citizenship Education in a Digital Age: Teacher Guidelines. — Paris: UNESCO, 2024. — DOI: https://doi.org/10.54675/BBSJ1884.
3. Richardson J., Milovidov E. Digital Citizenship Education Handbook: Being Online, Well-being Online, Rights Online. — 2022 ed. — Strasbourg: Council of Europe, 2022. — 136 p. — ISBN 978-92-871-8779-6. — URL: https://rm.coe.int/1680ab222c.
4. UNICEF. Child Protection in Digital Education: Policy Brief. — UNICEF, 2023. — URL: https://www.unicef.org/media/134121/file/Child%20Protection%20in%20Digital%20Education%20Policy%20Brief.pdf.